

علمی-پژوهشی

فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر

سال هفتم، شماره دوم، پیاپی (۲۱)، تابستان ۱۳۹۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۹/۱۲ تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۱۱

صص ۷۲ ° ۵۵

بررسی عوامل موثر بر پیدایش و گسترش پدیده کودکان کار - مطالعه موردی شهر اهواز

محمد حسین مقدس جعفری^{۱*}، نور محمد ویسی نژاد^۲، امیر علی درستی^۳

چکیده

موضوع پژوهش حاضر ناظر بر عوامل موثر بر پیدایش و گسترش پدیده کودکان کار در شهر اهواز است. حجم نمونه این تحقیق ۱۰۰ نفر است که با روش چند مرحله‌ای تصادفی گردآوری شده است. ابتدا به بررسی مفهوم، ابعاد و گسترده کار کودکان پرداخته و سپس به یاری نظریه‌های اجتماعی از جمله نظریه مانوئل کاستلز، نظریه سیاست اجتماعی یا تئوری رفاه در حال صنعتی شدن، نظریه بی‌سازی اجتماعی نظریه آنومی دورکیم، نظریه آنومی رابرت مرتن و نظریه ساختاری پاسوسونز به تبیین عوامل موثر بر پدیده کار کودکان پرداختیم. اطلاعات گردآوری شده بوسیله نرم افزار spss پردازش شده و با استفاده از نمودارها و جداول

m.jafari@gmail.com

۱- دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی دانشگاه آزاد شوشتر

۳- هیات علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

فراوانی و درصد و ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن و آزمون T تجزیه و تحلیل شده است. یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیلی اطلاعات پژوهش حاضر بیانگر این است که متغیرهای فقر اقتصاد، تحصیلات والدین، حاشیه نشینی، ضعف برنامه‌های حمایتی، عدم آگاهی از حقوق و اجبار خانواده‌ها در ایجاد و گسترش پدیده کار کودکان تأثیر مثبت و معناداری داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: کودکان کار، فقر اقتصادی، تحصیلات والدین، حاشیه نشینی، ضعف برنامه‌های خدمات و حمایتی، اجبار خانواده‌ها، عدم آگاهی از حقوق.

مقدمه

بنابر آمارهای رسمی ۲۴۰ میلیون کودک کار در سراسر دنیا وجود دارد. فعالان حقوق کودک وجود قریب به ۲ میلیون کودک کار در ایران را تخمین زده‌اند. حضور چشمگیر این کودکان در سر هر چهار راه، میدان یا مرکز تفریحی در سراسر شهرها و انبوه کارگاه‌ها با شرایط نامناسب موید این تخمین است. ماشین بیمار تولید اقتصادی در ایران و سارس جهان هر روز کودکان کار را باز تولید نموده و بر ابعاد این فاجعه گسترده می‌افزایند. کودکان کار عمدتاً در شرایط نامناسب از نظر ایمنی و بهداشت قرار دارند و در معرض انواع آسیب‌های اجتماعی از جمله قتل و تجاوز و انواع بزهکاری هستند.

کار انتخاب آگاهانه کودکان نیست. کار کودکان تحمیلی اجتماعی از سوی ساختارهای سیاسی، ایدئولوژیک و به ویژه اقتصادی جامعه بوده و این گونه است که اهمیت پژوهشی جامعه‌شناسانه هویدا می‌شود. باید توجه داشت که این پدیده‌های اجتماعی دیگر بعنوان جزئی از پیکره کلی جامعه است که معنا می‌یابد.

امروزه کار کودکان بیشتر در کشورهای در حال توسعه جهان رواج دارد. میلیون‌ها کودک در سنین پایین با هدف امرارمعاش خود و خانواده خود به کار مشغول هستند. کار کودکان به اشکال مختلف در کارخانه‌ها، معادن، مزارع و بخشهای مختلف خدماتی انجام می‌گیرد. کار آنها بصورت نیمه وقت یا تمام وقت، فصلی یا دائمی است. ممکن است این کودکان دستمزد خود را بصورت جنسی یا پولی بگیرند یا خانوادگی بی‌مزد باشند. عده‌ای شاید اصلاً مزد نگیرند و تنها برای سر پناه و محلی برای حمایت و یا برای غذایی بخور و نمیر کار

کنند (رئیس دانا، ۱۳۸۲: ۲۳۲). کار کودکان جنبه‌های منفی اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی در بر دارد. این کار مانع افزایش جدی مهارت‌ها، آموزش و دانش می‌شود، درآمد بیمه‌های اجتماعی کاهش پیدا می‌کند. صدمه‌های جانی و مالی بالا می‌رود و انواع آسیب‌های اجتماعی شامل جنسی، اعتیاد، خرده فروشی مواد مخدر و بزهکاری را بدنبال دارد.

طبق آمار سازمان بین‌المللی کار (ILO) در سال ۲۰۰۵ تعداد ۲۴۶ میلیون کودک کار در جهان وجود داشته که از این تعداد ۷۳ میلیون نفر کمتر از ۱۰ سال داشته‌اند و هر سال ۲۲۰۰۰ نفر بر اثر کار می‌میرند. بیشترین آمار مربوط به کودکان کار است که تعداد آن به ۱۲۷ میلیون نفر می‌رسد. (ILO, 2005).

امروزه پدیده کودکان کار به وضعیتی هشدار دهنده رسیده است که توجه مسئولان امر را می‌طلبد. آمارهای موجود در مورد کودکان کار در ایران متفاوت است و تعداد آن حتی تا ۲ میلیون نفر تخمین زده می‌شود (روزنامه ایران، ۱۳۸۳).

به رغم قوانین مود در کشورها، به دلیل وضعیت خاص اجتماعی و اقتصادی کودکانی که در سنین مختلف کار می‌کنند و بدلیل ممنوعیت قانونی بکارگیری کودکان در کارگاه‌ها، هیچگونه آمار رسمی در این زمینه وجود ندارد و این وجود ندارد و این امر باعث شده برنامه ریزی و اندیشمندان تدبیر برای کودکان بسیار سخت باشند. براساس آخرین آمار مربوط به کودکان کار در ایران که از سوی مدیر کل بازرسی وزارت کار و امور اجتماعی اعلام شده حدود ۱/۰۰۸/۰۰۰ کودک کار وجود دارد که از میان آنها ۴۰۰/۰۰۰ نفر بین ۱۵ تا ۱۸ سال بوده‌اند (نشریه فرهنگی و پژوهشی، شماره، ۱۰۸).

سی‌رایت میلز به درستی استدلال می‌کند که وقتی یک مسأله تعداد زیادی از مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد و تعداد زیادی از مردم را فرا گرفته است، باید ریشه‌های این مسأله را فراتر از افراد و در ساختارهای اجتماعی یعنی در چارچوب‌های کلی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جامعه جستجو نموده نمی‌توان مسائل و مشکلات جامعه‌ای را که به لحاظ ساختاری معیوب و دچار مشکل است با تغییر افراد حل نمود. بنابراین ضرورت توجه به مسأله کار کودکان را می‌توان در موارد زیر مشاهده کرد:

الف) گسترش روز افزون کار کودکان: اگر سن پایان کودکی را براساس پیمان نامه حقوق

کودک ۱۸ سال در نظر بگیریم، در سال ۲۰۰۲ بیش از ۳۵۰ میلیون کودک و نوجوان به جای پرداختن به تحصیل، به کار مشغول هستند. بنظر می‌رسد آمار کودکان کار در ایران نیز به دلیل گوناگون رو به افزایش می‌باشد.

ب) آسیب پذیری کودکان در برابر کار: کودکان در شرایط بسیار نامطلوب از نظر تغذیه، بهداشت و انجام کارهای حاد و خطرناک به سر می‌برند. این کودکان میتوانند به راحتی بازیچه است بزهکاران حرفه‌ای اعم اعسار رقیق یا باندهای توزیع مواد مخدر و عوامل ایجاد خانه‌های فساد قرار گیرند.

ج) تأثیرات اقتصادی-اجتماعی کار کودکان: سبب افزایش سود و انباشت سرمایه برای کسانی می‌شود که کودکان را مورد استثمار قرار میدهند و در نتیجه فاصله طبقاتی را در جامعه بیشتر می‌کند و فقر و تهیدستی را افزایش می‌دهد. کودکان را از دستیابی به دانش و مهارت کافی باز می‌دارد، در نتیجه بهره‌وری نیروی کار را در جامعه افزایش می‌دهد. آسیب‌های اجتماعی، مانند اعتیاد، بزهکاری، استثمار، تبعیض و فقر افزایش می‌یابد و در نتیجه سلامت اجتماعی را به مخاطره می‌اندازد و مانع پیشرفت و توسعه جامعه می‌گردد.

پیشینه تحقیق

یکی از کارهای صورت گرفته در مورد کودکان تحقیقی است که "هانس اینگهورست" در آلمان انجام داده است. در نتیجه گیری این تحقیق اینگهورست عنوان می‌کند که کار کودکان در آلمان خودش را بی نهایت به عنوان یک پدیده نامجانس و مبهم نشان داده است و معتقد است که با دراماتیک جلوه کردن این موضوع حقوق اشتغال کودکان را نمی‌توان نشان داد و همچنین محدودیت قانونی برای کار کودکان ممکن است باعث تضعیف احساس لیاقت و ارزش اجتماعی در کودکان باشد.

محمد جلالی (۱۳۷۷) در تحقیقی توصیفی و با رویکرد درباره وضعیت کار کودکان و نوجوانان در ایران بیان می‌کند که علیرغم تمام واقعیتهای موجود می‌توان ادعا نمود که در مقایسه با برخی مناطق دنیا کار کودکان در ایران بدلائل فرهنگی یک معضل شدت اجتماعی نیست. در علت یابی کار کودکان معتقد است که فقر توجهات اقتصادی، بیسوادی، محرومیت

از آموزش، سنت‌ها و فرهنگهای غلط باعث بوجود آمدن کودکان کار شده است. تحقیقی با عنوان بررسی وضعیت خانوادگی و اجتماعی کودکان خیابانی توسط امور آسیب دیدگان سازمان بهزیستی کشور در سال ۱۳۷۹ انجام شده است. براساس نتایج این تحقیق ۸۸٪ کودکان خیابانی پسر و ۱۲٪ دختر هستند. کودکان ۱۳ ساله با اختصاص دادن ۸/۲٪ کل کودکان خیابانی بالاترین درصد گروه سنی را به خود اختصاص می‌دهند. تقریباً ۱۹٪ زیر سن ۵ سال بوده‌اند و میانگین سن کودکان مورد مطالعه ۱۱ سال و ۷ ماه بوده است. فریبرز رئیس دانا (فصلنامه رفاه، ۱۳۸۳، ش ۷) در مقاله‌ای درباره چگونگی و تحلیل کار کودکان در مقیاس کلان بحث کرده و با توجه به چارچوب‌های آماری موجود و با نگاه به بررسی‌های قبلی، کار افراد در سن ۱۴ سال تمام و کمتر را بعنوان کار کودکان در نظر گرفته است. در بررسی علت پدیده کار کودکان معتقد است که فقر، بی‌عدالتی، نبود نظارت‌های دولتی در دفاع از حقوق کودکان که عوامل وابسته و پیوسته به یکدیگرند، عامل اساسی در بوجود آمدن کار کودکان در درون نظام اجتماعی و اقتصادی است.

مبانی نظری

به رغم ترنر نظریه‌های شرحی بر چگونگی و چرایی رخ دادن حوادث هستند. از این رو نظریه‌های جامعه‌شناختی، شرحی دادن بر این موارد هستند که انسان‌ها چگونه رفتار می‌کنند ارتباط برقرار می‌کنند و خودشان را سازماندهی می‌کنند (ترنر، ۱۹۹۸).

پدیده کودکان کار و بهره‌کشی از آنها در اشکال جدید یک پدیده جهان‌شمول و نسبتاً جدید است که با تحولات اقتصادی و اجتماعی جهان، ضعف دولت ملی و بویژه تضعیف دولت رفاه، بحران پدر سالاری، اشکال جدید فقر، بی‌خانمانی و به حاشیه رانده شدن در جهان مرتبط است. نظریه مانوئل کاستلز داعیه تبیین این تحولات را دارد. دیگر این تئوری در تحلیل تحولات و مسائل اجتماعی به عوامل و پویایی‌های ساختاری و واحدهای تحلیل کلان مقیاس جهانی تأکید دارد لذا قابلیت کاربرد و انطباق آن در تحلیل مسائل اجتماعی نسبت به رویکردها و نظریات فرد گرایانه و تقلیل‌گرایانه که مسائل اجتماعی را به ویژگی‌ها، شرایط و رفتارها و روابط فرد و خانواده ربط می‌دهند بیشتر است.

نظریه‌های بی‌سازمانی اجتماعی که شامل نظریه آنومی رابرت موتن نظریه عدم تعادل ساختاری پارسونز و نیز بت است در بررسی مسایل به شرایطی توجه دارند که منجر به از هم گسیختگی، ضعف و تناقض و ناکارآوری قواعد، هنجارها و ساختهای اجتماعی می‌شوند و عدم تعادل ساختاری و ضعف انسجام اجتماعی را بوجود می‌آورند (آزاد ارمکی، ۱۳۷۷: ۴۷) بر طبق این نظریه می‌توان فرض کرد که کودکان کار خیابانی انعکاسی از شرایط زیست اقتصادی- اجتماعی- فرهنگی اقشار تهی دست و آسیب پذیر حاشیه نشین هست که نتوانسته اند در جریان مواجهه با تحولات اجتماعی حداقل سه دهه ایران انطباق یابند.

همچنین در پرتو نظریه عدم ساختاری پارسونز و نیز بت می‌توان فرض کرد که پیدایش مسأله کودکان کار خیابانی ناشی از اختلال در کارکرد خرده نظام زیستی و اختلال در فرآیند مبادله انرژی و اطلاعات در خرده نظام زیستی یا نهاد اقتصاد است که نتوانسته است انرژی ناشی از دگرگونی‌های محیطی (جنگ و خرابی های ناشی از آنان و هجوم دو میلیون آواره افغانی) و فشار ناشی از تحولات سریع جمعیتی ایران و نیازهای کارکردی و برخاسته از آن را برآورده سازد. پیامد چنین امری گسترش فقر، کاهش رشد اقتصادی، تورم بیکاری و نابرابری است که پدیده کودکان کار و خیابان نمودی از این مسایل اجتماعی ساختاری است (معید فر، ۱۳۷۹).

لویس در نظریه فرهنگ فقر پدیده کودکان کار در قالب چهار فرضیه مطرح می‌کند:

۱- در فرضیه نخست کودکان خیابانی را نتیجه بی سرپرست یا رها شدگی توسط خانواده می‌داند.

۲- فقر و ناداری خانواده‌ها را انجام تعهدات اخلاقی در مقابل فرزندشان ناتوان می‌سازد.

۳- مهاجرت از روستا به شهر باعث از هم گسیختگی و فروپاشی ساخت خانواده و به حاشیه رفتن فرزندان است.

۴- کودکان خیابانی ناشی از فرار فرهنگهای شهری بسیار حاشیه‌ای و رانده شده می‌داند که کودکان مدت زیادی زندگی خیابانی داشته‌اند و در فرهنگ خیابانی ادغام شده‌اند و با فرهنگ بزهکاری سازگار شده‌اند.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- میان فقر اقتصادی و کار کودکان رابطه وجود دارد.
- ۲- ضعف برنامه‌های حمایتی و خدماتی به خانواده‌های کودکان، در روی آوردن کودکان به کار موثر است.
- ۳- میان میزان تحصیلات والدین و کار کودکان رابطه وجود دارد.
- ۴- بنظر می‌رسد زندگی در مناطق حاشیه‌ای شهر (حاشیه نشینی) باعث روی آوردن کودکان به کار می‌شود.
- ۵- بنظر می‌رسد که عدم آگاهی از حقوق و عدم ارتکا به مراجع قانونی معین باعث کار کودکان و بهره‌کشی از آنها می‌شود.
- ۶- بنظر می‌رسد که کودکان کار به اجبار خانواده‌ها مجبور به کار کردن می‌شوند.

روش شناسی تحقیق

روش شناسی تحقیق متناسب با چارچوب نظری از موضوع، پرسش و فرضیه‌های تحقیق است که در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. این روش تحقیق روشی است که برای گردآوری داده‌ها (از گروه‌های معینی از افراد خواسته می‌شود به تعدادی پرسش مشخص که برای افراد یکسان است. پاسخ دهند. این پاسخ‌ها مجموعه اطلاعات تحقیق را تشکیل می‌دهند. تحقیق پیمایشی عام‌ترین نوع تحقیقات اجتماعی است (بیکر، ۱۳۷۷: ۱۹۷).

با توجه به اینکه روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی و رفتاری از دو نوع کمی و کیفی می‌باشند. روش بکار گرفته شده در این تحقیق کمی است. برای تدوین مبانی نظری از مطالعات کتابخانه‌ای استفاده شده است و جهت داده‌های مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌های از پرسشنامه بهره گرفته شده است. پرسشنامه مهمترین ابزار و تکنیک جهت تنظیم و تحلیل داده‌هاست (دواس، ۱۳۷۶: ۴).

روایی و پایایی پرسشنامه از طریق اجماع نظر متخصصان و روش آلفای کرونباخ بررسی شد. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه کودکان کار شهر اهواز است که تعداد ۱۰۰ نفر (۹۲ پسر - ۸ دختر) بعنوان نمونه با استفاده از جدول مورگان انتخاب شده است. پرسشنامه‌ها با

استفاده از روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای گردآوری شده است.

نتایج و بحث

مشخصات جمعیت شناختی پاسخگویان:

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
پسر	۹۲	۹۲/۰	۹۲/۰	۹۲/۰
دختر	۸	۸/۰	۸/۰	۱۰۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود گویه‌ها به دو بخش تقسیم بندی شده‌اند. پسر و دختر. که از این تعداد ۱۰۰ فقر ۹۲ نفر پسر و ۸ نفر دختر هستند، همانطور که ملاحظه می‌شود بیشترین تعداد پاسخگویان را پسران تشکیل می‌دهند.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی بر حسب وضعیت تحصیلی

وضعیت تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
ترک تحصیل	۶۱	۶۱/۰	۶۱/۰	۶۱/۰
مشغول به تحصیل	۳۹	۳۹/۰	۳۹/۰	۱۰۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول بالا بر حسب وضعیت تحصیلی پاسخگویان تنظیم شده است. ترک تحصیل و مشغول به تحصیل گویه‌های جدول فوق هستند. از بیان پاسخگویان ۶۱ نفر ترک تحصیل و ۳۹ نفر مشغول به تحصیل هستند. بیشتر پاسخگویان ترک تحصیل کرده‌اند.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی بر حسب میزان تحصیلات پاسخگویان

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	تحصیلات پاسخگویان
۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸	بیسواد
۶۳/۰	۵۵/۰	۵۵/۰	۵۵	ابتدایی
۹۹/۰	۳۶/۰	۳۶/۰	۳۶	راهنمایی
۱۰۰/۰	۱/۰	۱/۰	۱	دبیرستان
	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحصیلات پاسخگویان به ۴ طبقه تقسیم شده است. بیسواد، ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان. از میان پاسخگویان ۸ نفر بسواد، ۵۵ نفر ابتدایی، ۳۶ نفر راهنمایی و ۱ نفر دارای تحصیلات دبیرستان هستند. بیشترین سطح تحصیلات پاسخگویان ابتدایی است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی بر حسب میزان درآمد ماهیانه خانواده پاسخگویان

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	درآمد ماهیانه
۳۹/۰	۳۹/۰	۳۹/۰	۳۹	زیر ۲۰۰ هزار تومان
۱۰۰/۰	۶۱/۰	۶۱/۰	۶۱	بین ۲۰۰ تا ۵۰۰ هزار
۱۰۰/۰	۰	۰	۰	بالا تر از ۵۰۰ هزار
	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همانطور که مشاهده می‌شود ۳۹ نفر از خانواده پاسخگویان دارای درآمدی پایین تر از ۲۰۰ هزار تومان ۶۱ نفر دارای درآمدی بین ۲۰۰ تا ۵۰۰ هزار تومان و هیچ کدام از خانواده پاسخگویان فاقد درآمدی بالای ۵۰۰ هزار تومان بوده‌اند. میزان درآمد پایین خانواده فرزندان را مجبور به کار کردن نموده است.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت مسکن

وضعیت مسکن	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
ملکی	۵۴	۵۴/۰	۵۴/۰	۵۴/۰
اجاره ای	۴۶	۴۶/۰	۴۶/۰	۱۰۰/۰
رهنی	۰	۰	۰	۱۰۰/۰
واگذاری	۰	۰	۰	۱۰۰/۰
سازمانی	۰	۰	۰	۱۰۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

وضعیت مسکن پاسخگویان بر حسب ملکی، اجاره ای، رهنی، واگذاری و سازمانی طبقه بندی شده است. همانطور که قابل مشاهده است از مجموع ۱۰۰ نفر پاسخگو ۵۴ نفر دارای مسکن ملکی و ۴۶ نفر دارای خانه‌ای اجاره‌ای هستند. بیشتر پاسخگویان دارای مسکن ملکی هستند.

جدول شماره ۶: توزیع فراوانی بر حسب نوع شغل پدر

شغل پدر	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
بیکار	۲۸	۲۸/۰	۲۸/۰	۲۸/۰
دامدار	۱	۱/۰	۱/۰	۲۹/۰
کشاورز	۷	۷/۰	۷/۰	۳۶/۰
کارگر ساده	۴۸	۴۸/۰	۴۸/۰	۸۴/۰
دولتی	۰	۰	۰	۸۴/۰
آزاد	۱۶	۱۶/۰	۱۶/۰	۱۰۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از میان ۱۰۰ نفر پاسخگو، ۲۸ نفر دارای پدر بیکار، ۱ نفر دارای پدر با شغل دامداری، ۷ نفر دارای پدر با شغل کشاورزی، ۴۸ نفر پدرشان کارگر ساده، ۱۶ نفر پدرشان دارای شغل آزاد و هیچکدام از پدر پاسخگویان دارای شغل دولتی نبوده است. شغل پدر بیشتر پاسخگویان کارگر ساده بوده است. (۴۸ درصد).

جدول شماره ۷: توزیع فراوانی بر حسب نحوه کار کردن

نحوه کار کردن	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
مزد بگیر	۴۳	۴۳/۰	۴۳/۰	۴۳/۰
خود اشتغالی	۵۷	۵۷/۰	۵۷/۰	۱۰۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نحوه کار کردن متغیر مطرح شده در جدول شماره ۷ است. پاسخگویان به این سوال به صورت دو گریه مزد بگیر و خود اشتغالی پاسخ داده‌اند. از ۱۰۰ نفر پاسخگو به سوال فوق ۴۳ نفر مزد بگیر و ۵۷ نفر بصورت خود اشتغالی کار می‌کنند. بیشتر پاسخگویان بصورت فردی کار می‌کنند.

نتایج بررسی فرضیه‌های تحقیق

در این روش بخش تلاش می‌گردد تا جدول آزمون همبستگی ۶ فرضیه تحقیق (جدول‌های ۱ تا ۶) نمایش داده شود و هر فرضیه تحقیق با توجه به داده‌های نخستین تجزیه و تحلیل گردد:

جدول (۱): نتایج آزمون همبستگی میان کار کودکان و فقر اقتصادی

		فقر پاسخگو	کودکان کار
ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	ضریب همبستگی فقر پاسخگو	۱	٪۲۳
	سطح معناداری	۰	۰/۶۵
	تعداد	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به نتایج و مندرجات جدول فوق، مقدار رابطه ۲۳٪ است و از طرفی سطح معناداری نیز دارا است که می‌توان ادعا کرد شواهد کافی برای تأیید فرضیه فوق وجود دارد.

جدول (۲): نتایج آزمون همبستگی میان کار کودکان و سقف برنامه‌های حمایتی و خدمات

		ضعف برنامه‌های حمایتی و خدمات	کودکان کار
ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	ضریب همبستگی ضعف برنامه‌های حمایتی و خدمات	۱	٪۷۳
	سطح معناداری	۰	۰/۱۴
	تعداد	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به نتایج و مندرجات جدول فوق، مقدار رابطه ۷۳٪ است و از طرفی سطح معناداری نیز ۱۴٪ است که بسیار از سطح مجاز و در علوم اجتماعی کوچکتر است. می‌توان ادعا کرد شواهد کافی برای تأیید فرض تحقیق وجود دارد پس فرضیه فوق تأیید می‌شود.

جدول (۳): نتایج آزمون همبستگی میان کار کودکان و میزان تحصیلات والدین

		میزان تحصیلات والدین	کودکان کار
ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	ضریب همبستگی میزان تحصیلات والدین	۱	٪۹۷
	سطح معناداری	۰	٪۵
	تعداد	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به نتایج و مندرجات جدول فوق، رابطه ۹۷٪ است و از طرفی سطح معناداری نیز ۵٪ است بنابراین فرضیه فوق نیز تأیید می‌گردد.

جدول (۴): نتایج آزمون همبستگی میان کار کودکان و حاشیه نشینی

کودکان کار	حاشیه نشینی		
۵۱٪	۱	ضریب همبستگی حاشیه نشینی	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن
۳۱٪	۰	سطح معناداری	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

براساس جدول فوق مقدار رابطه ۵۱٪ است و از طرفی سطح معناداری نیز ۳۱٪ می‌باشد بنابراین شواهد کافی برای تأیید فرض تحقیق وجود دارد.

جدول شماره (۵): نتایج آزمون همبستگی میان کار کودکان و اجبار خانواده‌ها

کودکان کار	حاشیه نشینی		
۲۲۶٪	۱	ضریب همبستگی حاشیه نشینی	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن
۰٪	۰	سطح معناداری	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

براساس مندرجات جدول فوق مقدار رابطه ۲۲۶٪ است و از طرفی سطح معناداری نیز ۰٪ است، بنابراین فرضیه فوق نیز تأیید می‌گردد؛ یعنی اجبار خانواده‌ها بر کار کردن کودکان موثر است.

جدول شماره (۶): نتایج آزمون همبستگی میان کار کردن و اتکا به مراجع قانونی

کودکان کار	اتکاء به مراجع قانونی		
۶۶۹٪	۱	ضریب همبستگی	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن
۰٪	۰	سطح معناداری	
۱۰۰	۱۰۰	تعداد	

براساس مندرجات جدول فوق مقدار رابطه ۰/۶۶۹ است سطح معناداری نیز صفر است، بنابراین شواهد کافی برای تأیید فرضیه تحقیق موجودات و فرضیه فوق تأیید می‌گردد.

نتیجه گیری و پیشنهاد

در اکثر تحقیقات و کارهایی که در زمینه کودکان کار و خیابانی صورت گرفته، عامل اقتصادی و به تبع آن فقر خانواده‌ها یکی از عوامل مهم و موثر معرفی شده است. در این پژوهش هم فقر اقتصادی بعنوان یکی از فرضیه‌ها مطرح بود که بعد از گردآوری اطلاعات می‌توان گفت خانواده‌های فقیر به درآمد حاصل از کودکان نیاز مبرم دارند، چون درآمد خانواده‌ها خیلی پایین و در بعضی موارد اصلاً درآمد ندارند. اکثر کودکان کار، فقر اقتصادی را دلیل کار کردن خودشان عنوان کردند و معتقد بودند که با کسب درآمد و پول می‌توان از فشارهای زندگی بر روی والدین کاست. در نتیجه می‌توان ادعا کرد که فقر اقتصادی مهمترین عامل در کار کودکان در شهر اهواز است.

زیر عنوان عوامل خانوادگی و فردی این سوال مطرح شده که آیا کودکان به اجبار یا به میل خودشان به کار می‌پردازند. کاستلز این بحث را مطرح می‌کند که خانواده‌ها از سر ناچاری فرزندانشان را به کار اجباری وا می‌دارند و آنها را روانه خیابان می‌کنند. در این تحقیق بعضی از بچه‌ها به این موارد اشاره داشتند یعنی اینکه به اجبار خانواده‌ها کار می‌کنند. همچنین بعضی از کودکان از میل فردی خود برای کار کردن می‌گفتند. پس می‌توان گفت علاوه بر فقر اقتصادی و شرایط زندگی عوامل خانوادگی دیگر مثل اجبار خانواده‌ها و عوامل فردی مثل میل و علاقه خود کودک به کار در پیدایش کودکان کار موثر است. فرضیه بعدی که در این تحقیق مطرح شده است این است که آیا عدم آگاهی کودکان از حقوق خود و یا عدم اتکاء آنان به مرجع قانونی معین باعث افزایش کار کودکان می‌شود. مهمترین عامل در بکارگیری کودکان به نظر کاستلز بی دفاع بودن آنان و همین امر باعث می‌شود که کارفرما بتواند کمترین دستمزد و شرایط کاری ظالمانه‌ای اجرا می‌کنند. در این تحقیق به این نتیجه رسیدیم که کودکان از حقوق خود خیلی کم اطلاع دارند و هیچ مرجع قانونی هم نیست که به مشکلات حقوقی این کودکان رسیدگی کند.

ضعف برنامه‌های حمایتی و خدماتی به خانواده‌های کودکان کار سوال دیگری است که در این تحقیق به آن اشاره شده است. کاستلز عنوان می‌کند که نهادهای حمایتی از حقوق کودکان یا سیاست اصلاحات اجتماعی جای خود را به اندازه‌های اخلاقی در خصوص ارزش‌های خانواده می‌دهد که قربانیان را به سبب بدبختی شان نکوهش می‌کند. قلمرو حمایت‌ها و خدمات اجتماعی شامل بخش آموزش، بهداشت درمان، رفاه و تامین اجتماعی و مسکن می‌باشد که در مصاحبه با کودکان می‌توان به ضعف بودن این بخش‌ها اشاره کرد.

فرضیه دیگری که در این تحقیق مطرح شده است این است که آیا زندگی در مناطق حاشیه‌ای باعث روی آوردن کودکان به کار می‌شود. در نظریه عدم تعادل ساختاری به این بحث اشاره شده که کودکان خیابانی و کارمحصول عوامل و متغیرهای کلانی است که پدیده حاشیه‌نشینی را در شهرهای بزرگ بوجود می‌آورد و همچنین کاستلز نیز بر این مساله اشاره دارد که فقر و حاشیه‌نشینی (جغرافیای حذف اجتماعی - سرزمینی) عامل مهمی در پیدایش کار کودکان است. در این تحقیق به این نتیجه رسیدیم که مناطق حاشیه‌ای با دارا بودن خصوصیات خاص خود و همچنین یک فرهنگ مشخص در وجود آمدن کار کودکان دخیل است.

باید یادآور شویم که بیشترین کودکانی که با آنها مصاحبه شده، ساکن مناطق حاشیه‌ای شهر اهواز هستند. بنابراین می‌توان گفت که عواملی مانند فقر اقتصادی، عدم اتکای کودکان به مراجع قانونی، ضعف برنامه‌های حمایتی و خدماتی یا بطور کلی ضعف سیاست‌های اجتماعی (آموزش، بهداشت و درمان، مسکن، تامین و رفاه اجتماعی) و حاشیه‌نشینی بیشترین تاثیر را در کودکان داشته و در کنار اینها، عوامل دیگری مانند اجبار خانواده‌ها، میل کودک به کار کردن، نگرش مثبت جامعه به کار، عدم آگاهی کودک از حقوق قانونی خود در پیدایش پدیده کودکان کار موثر هستند.

پیشنهادات

«امروز باید برای کودکان کار چاره‌اندیشید که فردا دیر است». پدیده کودکان کار همانند سایر مسایل اجتماعی علیرغم اینکه در ظاهر پدیده‌ای ساده و معلوم به نظر می‌رسد، اما در واقع پدیده‌ای پیچیده است و عوامل گوناگون ساختاری و ریشه‌ای و یا عوامل فردی و خانوادگی

در آن تاثیر می‌گذارد که در این تحقیق به مهمترین آنها اشاره شد. بنابراین باید به این موضوع پیچیده که دلایل چندگانه‌ای دارد دیدگاه واقع بینانه داشته باشیم و راهکارهایی که در این زمینه داده می‌شود معطوف به حذف شرایط و دلایل اصلی این مساله باشد:

۱- همچنانکه در این تحقیق اشاره شد فقر خانوادگی یکی از دلایل اصلی و بسیار مهم در کار کودکان است و این باعث می‌شود که خانواده‌ها به درآمد حاصل از کار کودکان نیازمند باشد. بنابراین برای کاهش اثرات آن، روش‌هایی که برای حمایت از خانواده و کودکان کار دنبال می‌شود باید مبتنی بر این باشد که اتکای خانواده به کار کودک کم شود. از جمله این روش‌ها می‌توان به برنامه‌هایی برای عرضه خدمات مالی نظیر وام به خانواده‌های چنین کودکانی اشاره کرد که می‌توانند با استفاده از این وام‌ها یک کار درآمدزا را شروع کنند، و از آنجا که اکثر والدین کودکان کار بخصوص پدران، کارگر ساده یا در کارهای یدی هستند، برنامه‌های آموزشی برای ارتقاء سطح دانش و مهارت‌های حرفه‌ای به این خانواده‌ها می‌تواند موثر باشد.

۲- ضعف برنامه‌ای حمایتی فیزیکی از دلایل اصلی کار کودکان در این تحقیق بود. در این زمینه برنامه‌هایی که در حوزه سیاست اجتماعی تهیه می‌شود. باید مبتنی بر کاهش آسیب پذیری خانواده‌ها و کودکان در مقابل تحولات اجتماعی و پیامدهای آن باشد. در این زمینه لازم است که حمایت از این کودکان مشخص شود.

۳- یکی دیگر از دلایل کار کودکان عدم آگاهی کودک از حقوق فردی و یا عدم اتکای کودکان به مراجع قانونی بود. لازم است در مدارس مفاد حقوق کودکان آموزش داده شود تا کودکان از حقوق اجتماعی خود آگاهی پیدا کنند.

۴- یکی دیگر از دلایل اصلی کار کودکان حاشیه‌ای شدن این کودکان و یا زندگی در مناطق حاشیه‌ای است. استفاده از برنامه‌های تفریحی و آموزشی امکانات رفاهی و توجه به زیرساختها در این مناطق پیش نهاد می‌شود.

۵- حمایت اقتصادی از خانواده کودکان کار برای اینکه بتواند به تحصیل ادامه دهند.

۶- شناسایی و معرفی کودکان کار نیازمند به نهادهای حمایتی نظیر سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام.

- ۷- وضع قوانین کار برای کودکان و نظارت بر حسن اجرای این قوانین و برقراری آموزش ابتدایی و راهنمایی همگانی و اجباری برای کودکان.
- ۸- امکان آموزش کودکان کار در مراکز فنی و حرفه‌ای برای یادگیری مهارت.
- ۹- تقسیم مسئولیت برنامه ریزی شده میان دولت و جامعه.

منابع:

- ۱- احمدی، ح. (۱۳۷۸) جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: انتشارات سمت
- ۲- ارمکی، آ. بهار، م. (۱۳۷۷) بررسی مسایل اجتماعی، تهران: موسسه نشر جهاد
- ۳- اعزازی، ش. (۱۳۷۶) جامعه‌شناسی خانواده با تاکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دنیای معاصر، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، چاپ اول.
- ۴- تحلیلی از موقعیت کودکان خیابانی تهران (۱۳۷۷) صندوق کودکان ملل متحد (یونسف) تهران.
- ۵- رفیع پور، ف. (۱۳۷۷) توسعه و تضاد، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول
- ۶- رتیزر، ج. (۱۳۷۴) نظریه‌های جامعه‌شناسی دوران معاصر، (ترجمه محسن ثلاثی)، تهران: نشر علمی
- ۷- ساروخانی، ب. (۱۳۸۵) روش تحقیق در علم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ دوازدهم.
- ۸- ستوده، ه. (۱۳۷۳) مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: نشر آوای نور، چاپ اول
- ۹- معیدفر، س. (۱۳۷۹) فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات امیر کبیر، جلد سوم، چاپ یازدهم.
- ۱۰- عراقی، ع. (۱۳۷۱) حقوق کار، مجله کار و جامعه شماره ۳.
- ۱۱- حسینی، س. ج. (۱۳۸۵) کودکان کار در خیابان. انتشارات سلمان، تهران: چاپ اول
- 12- Aptekar, lopwis. (1999) children in paticularly Difficult cirum instance, www.child watch/develop.pro.htm
- 13- Hecht, . Tobias. (2000). Insearch of Bratls children.
- 14- Panter cathien & smitmalkem. (2000). aband oned childen.



شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی